مارکسیزمو ئاین

مایکل لوفی

وەرگێرانی لەفارسییەوە: لوقمان رەئووف

خوێندنەوەیەكی وردی ئەو نووسینانەی ماركس كەتیایدا گوزارشتی(ئایین بێهۆشكەری گەلانە)دەخاتە ڕوو، مایكل لوفی لەنووسینێكیدا تایبەت بەم مەسەلەیە، مۆركی دوولایەنی ئاینی لەبەرچاو گرتووە و دەڵێ: ((خەمی ئایین لەهەمان كاتدا گوزارشتە لەخەمێكی واقیعی و سكاڵاكردنە لە خەمێكی واقعی، ئاین شتە ناشیرینەكانی بوونەوەری سەر لێشێواوە دڵی جیهانێكی بێدڵە، هەروەكو چۆن گیانێكە بەبێ گیان، بۆیە ئەوە بێهۆشكەری گەلانە))

زۆربەی لایەنگران و دژایەتی كارانی ماركسیزم، پێیان وایە گوزارشتی (ئایین بێهۆشكەری گەلانە)ی بەناوبانگ تەواوی چەمكی ماركسیزمە دەربارەی دیاردەی ئاینی، بەڵام دەبێ ئەوە بزانین كەئەم گوزارشتە بەتەنهاو تایبەتی هی ماركسیزم نییە، بەڵكو دەتوانین لەدەق و ڕێڕەوی تری لای كانت و هێردەرو فیورباخ و... هتد بیدۆزینەوە.

خودی ئەو نووسینەی ماركس كەبەناونیشانی(بەرەو ڕەخنە لە فەلسەفەی حەقی هیگڵی)كەلەساڵی ١٨٤٤ نووسیویەتی، قەرزاربوونی ماركسمان بۆ دەردەكەوێ دەربارەی بیرو باوەڕی هیگڵی چەپڕەوانە كەپێی وابوو ئایین نامۆیە بەناوەڕۆك، یان كرۆكی مرۆیی، زیاتر لەقەرزاربوونی دەربارەی فەلسەفەی ڕوناكبیری، كەدەگەڕێتەوە بۆ سەدەی١٨، تیایدا سەرزەنیشتی ئایین كراوە، لەواقیعدا كاتێك كەماركس ئەو نووسینەی نووسیوە، هێشتا خوێندكار بووە لەلای فویرباخ و شیكردنەوەكەشی بۆ ئایین هیچ دانە پاڵی چینێك لەچینەكانی تیانییە، لەگەڵ ئەوەشدا مۆركی جیاوازی دیاردەی ئایینی لەخۆگرتووە: هەندێ جار شەرعیەت دەدات بەكۆمەڵگاو هەندێ جار گلەیی و سكاڵای لێدەكات، لەسەرەتادا لێكۆڵینەوەی ماركسیش بۆ ئایین وەكو پەیوەنییەكی كۆمەڵایەتی و مێژووی دەستی پێنەكردووە، بەڵام دواتر لەنووسینی ئایدۆلۆجی ئەڵمانیدا ڕەنگی داوەتەوە(١٨٤٦)، ئەو لێكۆڵینەوانە ئاینیان واشیكردۆتەوە، كەیەكێكە لەشێوە زۆرەكانی ئایدۆلۆجیەت، بەرهەمێكی ڕۆحی گەلێكە، بەرهەمی بیر نواندنەكان و هۆشیارییەكانە، كەدواتر هەموویان پەیوەستن بەبەرهەمی ماددی و پەیوەندیە كۆمەڵایەتییە گونجاوەكانەوە، لەوساتەوە ماركس گرنگی بەوشێوە تەواوە بەئایین كەپێكهاتەیەكی ڕۆشنبیری ئایدۆلۆجی بێ، فریدرك ئەنگلس زیاتر لەماركس بایەخی بەدیاردەی ئاینی و ڕۆڵی مێژووی داوە، ئەنگلس پەیوەندی سرووتە ئایینیەكانی بەململانێی چینایەتی ناوبردووە.

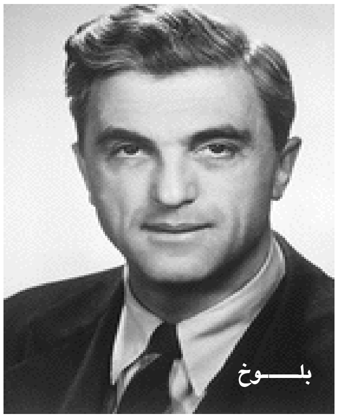
بلـــوخ

لەچوارچێوەی بەراوردی فەلسەفیانەی(مادیەت دژ بەنموونەگەری) هەوێنی تێگەیشتن و لێكدانەوەی لایەنە ڕووكەشیەكانی ئایینەكانی داوە.

مەسیحیەت بەشێوەیەكی جیاواز لەفویرباخ، بەلای ئەوەوە كرۆكی لێك جودای زەمەن نییە، بەڵكو شێوەیەكی ڕۆشنبیری هەیە، ڕووبەڕووی گۆڕان دەبێتەوە لەسەردەمە مێژووییە جۆراوجۆرەكاندا: لەسەرەتادا ئایینی بەندەكانە، ئنجا ئایدۆلۆجیای گونجاو بۆ هیراركی دەرەبەگانەو دواتر ئایدۆلۆجیایەك كەخۆی دەگونجێنێت لەگەڵ كۆمەڵگای بورجوازیدا، لەدوایشدا فەزایەكی ڕەمزیەو هێزە كۆمەڵایەتیەكان لەسەری دەكەونە ململانێ، وەكو لاهوتی كۆمەڵایەتی و پرۆتستانی و بورجوازی و... هتد، لەهەندێ جاریشداشیكردنەوەی ڕێڕەوێكی بەرژەوەندی خوازو بیانودار بەشێوەیەكی دیاری كراو بۆ بزاڤە ئایینەكان دەگرێتە خۆو هەموو چینێك لەچینە جۆراو جۆرەكان، ئاینی گونجاو بۆ خۆیان بەكاردەهێنن، بەلای ئەنگلسەوە، شێوەكانی باوەڕی جۆراو جۆر، تەنها پەردەیەكی ئایینین بۆ بەرژەوەندییە، چینایەتیەكان، بەڵام ئەنگلس بەهۆی پەیرەوەكەیەوە، جەخت لەسەر ململانێی چینایەتی دەكات، گەیشتوەتە ئەو باوەڕەی بەپێچەوانەی فەیلەسوفەكانی ڕوناكبیریەوە . ململانێی نێوان مادیەت و ئایین. هەمیشە ناگونجێن لەگەڵ ململانێی نێوان شۆڕش و دواكەوتوویی. بۆ نمونە دەبینین لەئینگلترا لەسەدەی ١٨دا، مادیەت كەلەخودی هۆبزدا دەركەوت، بەرگری

لەخاوەنێتی رەها کردووە, لەکاتێکدا کەگروپە پرۆتستانتیەکان ئاینیان, وەکو ئالآیەك بەکار هیناوە لەکاتی شۆڕشگێڕانەدا, دژی بنەماڵەی ستیوارت, بەهەمان شێوەش, لەبری دانانی کەئێمە بەپێکهاتەیەکی تێکەڵ لەلایەنی کۆمەڵایەتیەوە, شیکردنەوەیەکی جوان پێشکەش دەکەین, لەوەدا کەچۆن کەنیسە لەهەندێ گۆڕانی مێژوویدا دابەش بووە بەپێی پێکهاتەی چینایەتی. بەم شێوەیە, لەکاتی چاکسازیدا, گەورە پیاوانی ئایین لەگەڵ لوتکەی دەرەبەگەکاندا بوون, هەرچەندە ئەنگڵس ماددیەکی دژ بەئایین بووە, هەروەکو مارکس لەمۆرکی دوو لایەنی دیاردەی ئایینی گەیشتووە رۆڵی ئایین لەپێدانی شەرعیەت بەرژێمی ئەو ولآتە, بەڵام بەپێی بارودۆخە کۆمەڵایەتیەکان رۆڵی رەخنە گرانەو شۆڕشگێڕانەی هەبوو, زۆربەی لێکۆڵینەوەکانی بەپلەی یەکەم دەربارەی مەسیحیەت سەرەتایی بووە, ئاینی هەژاران و لێقەوماوان و داماوەکان. مەسیحیە سەرەتاییەکان لەنزمترین ئاستەکانی کۆمەڵگاو قەرزاریدا بوون, ئەنگڵس زیاتر هاوتەریبی دەکات لەنێوان ئەم مەسیحیە سەرەتاییەو سۆشیالیستی نوێدا وپێی وایە:

ا . هەردوو بزوتنەوەکەی کاری پێغەمبەران و سەرکردەکان نین, بەڵکو بزاوتی جەماوەرین

ب . بزاوتی لێقەوماوانن.

ج . هەردووکیان بانگەشە دەکەن بۆ ڕزگار بوون لەبەندایەتی و نەتەوایەتی.

ئەنگلس پێی وابووە کەهەردوو بزووتنەوەکە لەوەدا جیاوازن کەمەسیحیە سەرەتاییەکان, باوەڕیان بەڕزگار بوون لەڕۆژی دواییدا هەیە, بەڵام سۆشیالیستەکان لەم دنیایەدا. دواتر ئەنگڵس لێکۆڵینەوەیەکی تری کردووە دەربارەی بزاوتی مەسیحی گەورەی دووەم . جەنگی جووتیارەکان لەئەڵمانیا . لەلایەن فتوماس مونزرەوە کەلاهوتیەت و سەرکردەی جووتیارە شۆڕشگێڕەکان بووە لەسەدەی(١٦)و دەیویست مەملەکەتێ خواوەند لەسەر زەوی دابمەزرێنێ و بەلای ئەنگلزە, مونزر کۆمەڵگایەکی بێجیاوازی جودایەتی, یان موڵکایەتی تایبەت و دەسەڵاتی سەربەخۆی دەوڵەت و نامۆی ویستووە.ئەنگڵس بەشیکردنەوەی بۆ دیاردەی ئاینی لە روانگەی ململانێی چینایەتیەوە, هێزە

سکالآ ئامێزو رەخنەگرانەی ئاینی دەرخستووە رێگەیەکی بۆ پەیڕەوێکی نوێ داڕشت, جیاواز لەفەلسەفەی روناکبیری سەدەی(١٨)و هیگڵی نوێی ئەڵمانیاو زۆربەی لێکۆڵینەوە مارکسیەکانی سەدەی(٢٠) دەربارەی ئاین, پەیوەست بووە بەلێکدانەوە, یان پەرەپێدانی ئەو بیرانەی مارکس . ئەنگڵس, یان جێبەجێ کردنی لەئاستێکی دیاریکراو.

کاوتسکی و لینین و لوکسمبۆرگ

کاوتسکی لەبارەی مەسیحیە سەرەتایی و ڕووداوەکانی سەدەکانی ناوەڕاستدا, تێڕوانینی وردو چڕوپڕی دەربارەی بنیاتە کۆمەڵایەتی و ئابورییەکانی ئەو بزاڤانە هەیەو زۆر بیرو باوەڕە ئاینییەکان تەواو کورت دەکاتەوە, بەشێوەیەکە ناوەڕۆکە کۆمەڵایەتیەکان بشارێتەوە, هەروەها لەکتێبەکەیدا دەربارەی چاکسازی ئەڵمانی, تەنها بایەخ بەدەرخستنی بەرژەوەندییە ماددییەکان دەدات و زۆر لەمارکسییەکانی بزاڤی کرێکارانی ئەوروپا ئەوانەی دژایەتی ئاینیان دەکرد, باوەڕیان وابووە کە دەبێ ئەو دژایەتی کردنە پەیوەست بێ بەپرەنسیپیەکانی سیستمی چینایەتی کە دەبێ یەکێتی کرێکاران بپارێزرێ, لەنێوان ئەوانەی باوەڕیان بەخودا هەیە, لەگەڵ ئەوانەی تریش. خودی لینیتیش کە زۆربەی کات ئیدانەی ئاینی کردووە لە تەموومژی سۆفیانەی لەقەڵەم داوە . لەوتارێکدا بەناونیشانی (سۆشیالیزم و ئایین)١٩٠٥ جەخت لەوە دەکاتەوە, کە دەبێ باوەڕی نەکرێت بەبەشێك لەبەرنامەی حزب, چونکە یەکێتی کەخەباتی شۆڕشگێڕانەی چینی ژێر دەستەیە, لەپێناوی بەدیهێنانی بەهەشتێکە لەسەر زەوی, زیاتر لەیەکێتی بیرو ڕای پرولیتاری دەربارەی هەڵویست, یان لەبیرۆکەی بەهەشت لەئاسماندا, هەروەها رۆزا لوکسمبۆرگ پەیڕەوێکی جیاوازو نەرمتری گرتۆتە بەر لەم بارەیەوە, هەرچەندە بێباوەڕ بووە, بەڵام لەنووسینەکانیدا هێرشی کردۆتە سەر سیاسەت دواکەوتووەکانی کەنیسە, زیاتر لەهێرش کردنی بۆ سەر ئایین,

لەلێکۆڵینەوەیەکی ساڵی١٩٠٥دا بەناوی (کەنیسەو سۆشیالیزم)دەڵێ: "سۆشیالیزمە نوێکان دڵسۆزترین پرەنسیپە بنەڕەتیەکان, مەسیحیەت زیاتر لەپیاوانی ئاینی پارێزگارو هاوچەرخەکان, ئەگەر سۆشیالیزم خەبات, لەپێناوی ڕژێمی‌کۆمەڵایەتی یەکسانی و ئازادو سەربەست دەکات, قەشەکانیش هەوڵدەدەن بۆ جێبەجێکردنی پرەنسیپی مەسیحی لەژیانی مرۆییدا لەوەدا کەدەبێ مرۆڤ ئەوەی دەیەوێت بۆ خۆی و بۆ دراوسێکەشی وەهابێ, بۆیە پێویستە پێشوازی لەبزاڤی سۆشیالیزمی بکەن, پێچەوانەی ڕێوڕەسمی مەسیحیەکان کاردەکەن". ئەوکارەی کەمەسیحە سەرەتاکان دەستیان پێکرد, ئێستا سۆشیالیزم جێبەجێی دەکات و وڵاتی ئازادو خۆشویستنی دراوسێ دروست دەکات, لوکسمبۆرگ لەبیری جەنگی فەلسەفی بەناوی مادیەتەوە, هەوڵدەدا ڕەهەندی کۆمەڵایەتی کەلتوری مەسیحی کەبزاڤی کرێکاران کۆبکاتەوە, مارکسیەتە مادییەکان پێیان وابوو کەسۆشیالیزم بەشێوەیەك لەشێوەکانی هاوڕێی ئاینە بەشێوەیەکی کەمتر لەهاوڕێی ئەڵمانی و روسەکانیان. نەتەوەگەری شیوعی بایەخی زۆری بەئایین نەداتەوە, ژمارەیەکی زۆری مەسیحیەکان چوونەتە پاڵ بزاڤی شیوعیەکان بۆ نموونە لەبیستەکاندا, یەکێك لەقەشە پرۆتستانتیەکانی سویسرا(جول ئەمبی . وروز) بووە بەیەکێك لەسەرکردەکانی کۆمترن(نەتەوەگەری شیوعی)باوەڕیش وابووە بەلای مارکسیەکانەوە لەوکاتەدا, کەئەو مەسیحیەی بووبێت بەسۆشیالیزم, یان شیوعی, ڕەنگە زیان لەباوەڕی ئاینی نازانستی و نموونەیی هێنابێ. لەلایەکی ترەوە برتولدبریشت شانۆگەرییەکی جوانی بەناوی(گیانی قەسابەکان) لەساڵی١٩٣٢ پێشکەشکرد کە نمونەیە بۆ ئەوەی پێشوو, واتە گۆڕانی مەسیحیەکان بۆ خەبات لەپێناوی ئازادی کرێکاران, هەر لەفەرەنساش(١٩٣٦ . ١٩٣٨)دوای چەند ساڵێك لەم شانۆگەرییە بزوتنەوەی شۆڕشگێڕە مەسیحیەکان پەیدا بوو کەچەندین هەژاری شۆڕشگێڕی لەخۆگرتبوو, لەوانەی پشتگیری بزاڤی کرێکارانەیان دەکرد, بەتایبەتی باڵە چەپڕەوەکانیان, دروشمەکانیان بریتی بوو لە(ئێمە سۆشیالیزمین, چونکە ئێمە مەسیحین)

گرامشی

ڕەنگە گرامشی بۆ خۆی یەکێك بێ لەو سەرکردەو بیرمەندانەی بزاڤی شیوعی, کەبایەخی زیاتری بەمەسەلە ئاینیەکان دابێت, هەروەها یەکێك بووە لەمارکسیە سەرەتاکان, هەوڵی تێگەیشتنیان لەڕۆڵی هاوچەرخی کەنیسەی کاسۆلیکی و قورسایی ڕۆشنبیری ئاینی‌دا بێت لەنێو جەماوەرو تێبینیەکانی لەسەر ئایین کە(پەرتوکەکانی بەندیخانەدا)تۆماری کردون کەپەرش و بڵاو کاریگەرن.

لەڕاستیدا ڕەخنەی گاڵتەجاڕیانەی لەو شێوە پارێزگارانەی ئایین گرتووە بەتایبەتی جۆری یەسوعی لەکاسۆلیکادا, پێی وابووە ئایین گەورەترین میتافیزیکیای مێژووەو گەورەترین هەوڵە بۆ گونجاندن لەشێوەی مسیولۆجیدا لەنێوان پێچەوانە کاریگەریەکانی ژیانی مێژوویدا. لەڕاستیدا جەخت لەوە دەکات کەمرۆڤایەتی سروشتێکی هەیە, مرۆڤیش بەو پێیەی کەخواوەند دروستی کردووە, لەهەمان کاتدا برای ئەوانی ترەو وەکو ئەوان وایە, بەڵام جەختیش لەوە دەکات کەئەمانە هەموو سەربەم جیهانەنین, بەڵکوسەر بەجیهانێکی ترن(یوتۆبیا), هەروەها پێی وابووە کەزۆربەی ئاراستەو ئایدۆلۆجیاکان لەئایندا کۆبوونەتەوەو پێی وابووە: هەموو ئاینێك... بۆخۆی, لەڕاستیدا ژمارەیەك ئاینی جۆراو جۆرو پێچەوانەدارن: وەکو کاسۆلیکی جووتیارانەو کاسۆلیکی بورجوازی بچوك و کرێکارانی شارەکان و کاسۆلیکی ژنان و کاسۆلیکی ڕۆشنبیران. زۆربەی تێبینیەکان باس لەمێژوو وڕۆڵی کەنیسەی ئێستا لەئیتاڵیا دەکەن وبەتایبەتی بایەخ بەشێوازی قۆرخ کردنی ڕۆشنبیران دەکات, کەلەلایەن کەنیسەوە بەکار دەهێنرێن.

بلوخ

ئەرنست بلوخیش یەکەمین نووسەری مارکسییە کە چوارچێوەی تێوریەکەی گۆڕیوە, بێ ئەوەی ڕوانگەی مارکسی و

شۆڕشگێڕانە تێكبدات. بەشێوەیەكی هاوشێوەی شێوازەكەی ئەنگڵس, ئەم دوو فەیلەسوفە دوو تەوژمی دژبەیەكی لەلایەنی كۆمەڵایەتیەوە جیاكردۆتەوە: لەلایەكەوە ئاینی كەنیسە ڕەسمیە سیوكراتیەكان كەبێهۆشكەری گەل و خزمەت بەهێزەكان دەكات, لەلایەكی ترەوە ئاینی نهێنی تێكدەر دەرچووە كەلەفەرەنسا لەنێوان ساڵانی(١٠٢٩ –١٢٥٠)دەركەوت بەڵام بلوخ بەپێچەوانەی ئەنگڵسەوە ئەوەی ڕەتكردەوە كەئاین تەنها پەردەیەك بێ بۆ بەرژەوەندییە چینایەتیەكان و پێی وایەكەئایین لەسروشتە ڕەخنەگرانەكەیدا بۆ خۆی هۆشیاریەكە، كە شێوەیەكی هۆشیاری توباویەكانە كە دەوڵەمەنترین گوزارشتە لەپرەنسیپی هیوادا, بیروڕای یەهودی . مەسیحی دەربارەی مردن و نەمری بۆ خۆی توانایە بەتێڕوانینی

داهێنەرانە, بەرەو فەزای خەیاڵی, بلوخ پێی وابوو كەتەنها بێباوەڕیكی ئاینی دەتوانێت ببێ بەمەسیحیەكی چاكسازو بەپێچەوانەشەوە, ئەمیش مۆركی دوولایەنی ئاینی دەرخستووە بەتایبەت ژێردەستەكردنەكەی, توانای لەیاخی بوون بۆ لایەنی یەكەمیش پێویستی بەتەوژمی ماركسی بزوزێنەر هەیە كەهەوڵی بەدەستهێنانی كەمكردنەوەی لایەنی ڕۆشنبیرانەی ئایین و ڕەخنەكانی دەدات.

بلوخ خەوی بەیەكێتیەكی ڕاستەقینەی نێوان مەسیحیەت و شۆڕش دیوەو هەروەكو لەجەنگی جووتیارانی سەدەی(١٦)رویدا.

گوڵدمان

كارەكانی لوسیان گوڵدمان هەوڵێكی ترە بۆ نوێكردنەوەی باسكردنی ماركسیانەی ئاینەو هەوڵی داوە بەهای ئاكاری و مرۆیی بۆ كەلتوری ئاینی بگەڕێنێتەوە، بەتایبەتی لە (كتێبی خوداوەندی نادیار) كە لەساڵی(١٩٥٥)دانووسراوە. گوڵدمان هەوڵی داوە بەراورد بكات لەنێوان باوەڕی ئاینی و باوەڕی ماركسی بەبێ لێكدانیان: هەردووكیان مەیلی تاكگەدای و ئەقڵانی یان(ئەزموونی)ڕەتدەكەنەوە و هەردووكیان باوەڕیان بەبەهای سەروو تاكەكانەوە هەیە, خواوەند بۆ ئایین و كۆمەڵەی مرۆیش بۆ سۆشیالیزم, گوڵدمان شێوازێكی نوێی بەكارهێناوە, لەتێڕوانین بۆ پەیوەندی ململانێی نێوان باوەڕی ئایینی و بێباوەڕی ماركسی.

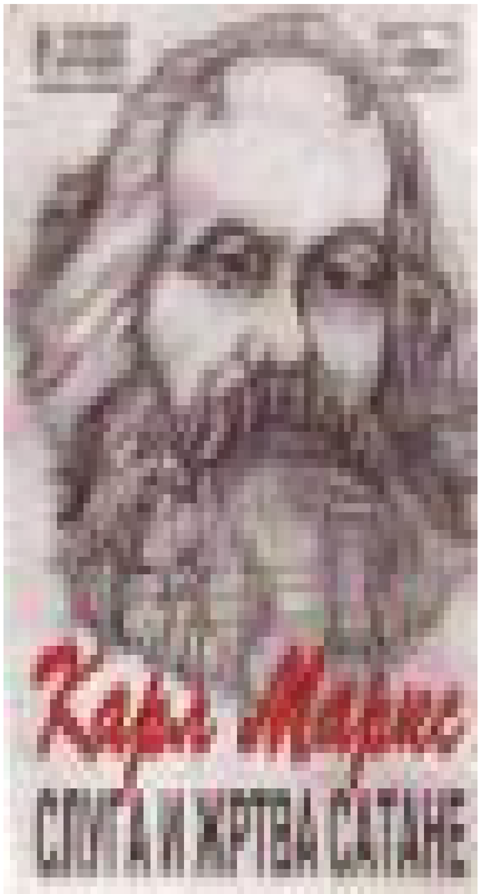

ماركس و ئەنگڵس پێیان وابووە كەڕۆڵی ڕەخنەگرانەی ئایین پەیوەستە بەڕابردووەوەو لەسەردەمی ململانێی چینایەتی نوێدا بایەخی نییە, ئەم تێڕوانینەش لەلایەنی مێژووییەوە جەختی لەسەر كرایەوە بەدرێژایی سەدەیەك . جگە لەچەند ڕوداوێكی كەم نەبێ بەتایبەتی لەفەرەنسا بزاڤی سۆشیالیستە مەسیحیەكان لە(٣٠)كاتدا, بزاڤی قەشە كرێكارەكانی چلەكان, چەپڕوەكانی سەندیكا مەسیحیەكان یەكێتی كرێكارە فەرەنسیەكان پەنجاكان, بەڵام بۆ تێگەیشتن لەڕووداوەكانی تری ئەمریكای لاتینی و فلیپین, پێویستە بایەخ بەبیرو ڕاكار بگەرەكانی بلوخ و گوڵدمان بدەین, دەربارەی وزەی بەهێزی كەلتووری یەهودی . مەسیحی.

سەرچاوە: ئەنتەرنێت